

Replik:

Moraliska rättigheter går längre än juridiska

Göran Lantz röjer i sitt svar på min artikel okunnighet om en tanketradition, som spelat stor roll både internationellt och i vår svenska debatt, under de senaste två decennierna.

Man kunde kanske tycka att det är något charmerande med denna okunnighet, då det rör sig om en mycket obehaglig tanketradition, men jag tror det är viktigt att ta också obehagliga tankar på allvar. Därför ska jag kort utveckla mitt resonemang.

Den lära Lantz förklarar sig inte förstå, eller åtminstone inte förstå hur den spelar roll i sammanhanget, är en lära om moraliska rättigheter. Vad går den ut på?

Det är uppenbart att vi alla har vissa *juridiska* rättigheter, garanterade i lag. De flesta vill nog också medge att vi kan ha rättigheter i meningen att vi bör åtnjuta visst skydd av lagen.

Jag håller t ex med Göran Lantz om att lagen bör skydda oss så att våra organ inte kan tas till vara för transplantationsändamål, utan vårt samtycke. Men detta har intet med någon lära om moraliska rättigheter att skaffa. Enkla nyttskäl talar för en sådan lagstiftning.

Inget självklart förkastande

Vad kännetecknar då en lära om moraliska rättigheter? Jo, den ser rättighetsbegreppet som fundamentalt. Det är *därför* att vi har vissa moraliska rättigheter, t ex till vår kropp och egendom, som lagen bör garantera vår fysiska säkerhet och vår egendom. En sådan lära

för faktiska beslut. Den lämpar sig knappast ens som grov tumregel, än mindre som fastlagd princip för prioriteringar på vårdgolvet.

Litteratur

1. Vårdens svåra val. Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. SOU 1995:5.
2. Lantz G. Rättviseargumentet är viktigt i vårdpolitiken. Prioriteringar och etik inom vården. Umeå: Västerbottens läns landsting, 1991.
3. Callahan D. Setting limits; medical goals in an aging society. New York: Schuster, 1987.
4. Persson I. Människovärde. Filosofisk Tidskrift 1986:1.
5. Lantz G. Två slags etik. Mot en caritativ värdeetik (utg Katie Eriksson). Reports from the Department of Caring Science 1995:5. Åbo: Åbo Akademi 1995.

förkastade jag i min artikel. Men förkastandet är inte självklart.

Lantz tror inte att en lära om moraliska rättigheter kan tillhandahålla en fördelningsprincip. Men om min fysiska integritet ska skyddas av lagen *därför att jag äger mig själv och min kropp*, så måste skyddet – om det ska ha någon substans – tillåta mig att göra vad jag vill med mig själv och min kropp (så länge jag inte aktivt skadar andra).

Jag måste ha rätt att t ex sälja mina organ, medan jag lever, till ett försäkringsbolag, som förmedlar dem till högstbjudande, för den händelse jag skulle drabbas av hjärndöd.

Vad är felet med denna lära? Min främsta invändning mot den är moralisk. Läran ger oss moralisk tillåtelse att låta bli att hjälpa andra i nöd, också då det skulle kosta oss väldigt lite (ja, inget alls) att hjälpa dem. En sådan lära kan inte vara riktig.

Goda konsekvenser

Anhängarna av läran brukar emellertid, paradoxalt nog, hävda att efterlevnaden av läran faktiskt får riktigt bra konsekvenser (som om de brydde sig om konsekvenserna!). Får vi t ex en marknad för organ för transplantationsändamål (vilket vi är på väg att få, internationellt sett) får vi ett större utbud. Marknadens osynliga hand ser till att behoven tillgodoses på bästa sätt.

Det spelar ingen roll, skulle jag säga. Läran är ändå moraliskt förkastlig. Och stämmer det, för övrigt? Jag tror inte det. Studier av det amerikanska respektive det brittiska systemet för hantering av blod för transplantationsändamål har antytt att marknadslösningar knappast leder till ett större utbud.

Marknaden medför att vissa, som inte ville ge sitt blod, säljer det, men samtidigt slutar andra, som var beredda att ge sitt blod, att bidra. Kvaliteten på blodet blir också sämre om det köps från dem som är i desperat behov av att sälja. Något liknande torde kunna komma att hända om en marknad för organ blir en verklighet.

Komplex fråga värd att diskutera

Det finns också risk att marknadslösningar, i ett samhälle som präglas av stora ojämlikheter och orättvisor, inte alls leder till att de som har det starkaste behovet också får det tillfredsställt. När det gäller hanteringen av organ för

transplantationsändamål tror jag risken är överhängande att marknadslösningar medför slöseri med organ.

Vi bör alltså säga nej till marknadslösningar, trots att vårt nej inte (direkt) kan sägas gynna vare sig dem som vill sälja sina organ eller dem som vill köpa dem. Men frågan är komplex. Diskussionen bör gå vidare.

Torbjörn Tännsjö

Tännsjö, etik och verkligheten

I Läkartidningen 3/96 redogör Torbjörn Tännsjö för en del synnerligen teoretiska resonemang kring transplantationsetik. Det mest anmärkningsvärda är att Tännsjö helt bortser från transplantationsimmunologiska överväganden och inte heller försöker beskriva praxis ur ett etiskt perspektiv.

Något tillspetsat skulle rådande praxis kunna beskrivas som att den behövande individ som erbjuder transplantatet bäst överlevnadsmöjligheter, och därmed också möjligheten att vara till störst nytta, erbjudes detta. Idealt kan därför praxis ses som resultatet av konsekvensetiska bedömningar som åtminstone här bör överensstämma med Tännsjöns nyttomoral.

Att utfallet blir delvis slumpberoende är ofrånkomligt om tillgängliga organ skall bli till största möjliga nytta. Huruvida denna slumpens roll i våra liv kan ses som orättvis eller oetisk är nog främst en lägningsfråga.

Göran Bolin

överläkare,
psykiatriska kliniken
Härnösands sjukhus